

szi tárgymutatója, ismeretlen már úgy a köztudat, mint a néprajz művelői előtt. Ezeknek az adomáknak is nagyon fontos lenne az összegyűjtése: meg kellene ismernünk a tartalommutató tulajdonképpen anyagát is!

Ehhez a műfajhoz sorolható ugyanebben a gyűjteményben a 2. sz. dal 4—6. versszaka is:

Már befutottam az egész világot
 Csudálkozva szemléltem sokféle országot,
 De külömbet nem leltem, mint magyar országot,
 Mert láttam sok helyeken sok féle világot.
 Jákóhalmán a' vargák ködmönt köszörülnek,
 Pusztá Sixón Egerben mentét fűrészelnék,
 Esztergammál, Halason csontokat örölnék,
 A takácsok Apátin nadrágot fejelnék.
 Káposztát a' vén kofák Tószegen hámozzák,
 Menyecskek száz tú hoshozat váradon ugrálják,
 Lucza napján a' tyukot hogy ha meg tojattják,
 Akkor iszákkal a' tojást Szolnok felé hordják.

Dömötör Sándor.

NÉPI FOGLALKOZÁSOK, NÉPSZOKÁSOK.

Halászsokások és hiedelmek. (II.)

A már említetteken kívül nem sok halászbabonát ismerünk. Márciusban, a hold első negyedében vagy holdtölte előtt a halastavak apró halait kifogják és máshova teszik, hogy jól nőjjenek.⁵² A csukák Mátyás napja táján ívnek.⁵³ Ha újévkor a nap tiszta és fényes, hal-bő esztendő következik.⁵⁴ Ugyanezt jelenti a Mátyás napi jó idő is.⁵⁵ A sok szivárvány szárazságot, vizek fogytát jelzi, mert a szivárvány felszívja a vizet a földről, tehát halszük esztendőre számíthatni.⁵⁶ Ha a nádveréb szól, áradás lesz. Ha a káró-katonája fölfelé indul, akkor oda-fönn nagy víz van, ha lefelé vonul, akkor lenn van a nagy víz.⁵⁷ Aki Mátyás napján halat fog, egész éven át szerencsés lesz a halászatban.⁵⁸ Ugyanez a hit fűződik a Gergely és József napján fogott halhoz is, mert e három nap fogott bármilyen halra azt mondják: „Megfogtam a Mátyás, Gergely vagy József csukáját”.⁵⁹ Ha a halász csötörtök reggelén tüszent, aznap szerencsés fogásra tarthat számot.⁶⁰ Ellenben pénteken nem halásznak, mert az Krisztus urunk napja.⁶¹ A bácsmegyei Kanizsa

halászhajók hajnalán a Tisza partjára hasalva szappallyal ütögetik a vizet, hogy egész évben szerencsésen halászszanak.⁶² Péntek nem tart a héttel, mondják a fertői halászok, azaz időváltozásra számítanak.⁶³ A Szeged vidéki halászok időjárás-nótababonája: „Szelet ugat a fakutya, trombitál a kárakátna, halász, vadász, gyere be, sokkal jobb lössz idebe a nád-kunyhóba“.⁶⁴ A szerencsét és időjárást jelentő haláshiedelmeken kívül: néhány varázsló halászbabona is akad a feljegyzések között: Ha az ebtetét vízben vetöd, az halak még bolondulnak tüle.⁶⁵ Az, melly csukát karácsonyi buitire főznek, az kopotoját ki köll szedni.⁶⁶ Aki csukaepéből készült olajat iszik, annak értelme növekszik.⁶⁷ Ha a mely borban megfojtatott a harsa, valaki megissza, bornemissza lészen.⁶⁸ Vízben fickándozó halra ne pillantson terhesasszony, mert gyermeke későn és nehezen tanul meg beszélni.⁶⁹ Aki halpaprikásra vizet iszik, egész életében hideg fogja lelteni.⁷⁰ Ha a diófába csukafogat vernek, elszárad.⁷¹ A többi, nem is babonát, hanem természeti megfigyelést, szabályt l. Hermannál.⁷²

A halak hasítását lányok végzik, természetesen nóta, tréfa mellett.⁷³

Úgy látszik, hogy a folyó- és tóbirtokosok halászati lakomát, haltort is tartottak. Ennek emlékét őrzi a panyolai Boroszlókert-nek nem ugyan a neve, hanem a népnek ehhez fűzött magyarázata: „A régi birtokosok nagy halászatokat rendeztek s a halászatok befejezése után itt csaptak nagy lakomákat s a lakoma között bort osztogattak; innen „boroszlókert“, majd Boroszlókert“.⁷⁴ Ilyenfajta lehetett a téli csikszüret is, amelyről Herman azt írja: „Ma már csak Beregben és Szatmárban járja még“.⁷⁵ A halásznép haltorai azonban nemcsak a halászati időt zárták, hanem minden jól sikerült halászat befejezése voltak. Barátságos összejövetelek, de pontosan betartott rituáléval, az ősi szokások máig megőrzött maradványaival. Helyszín a céház: a kulcsos háza. „Aki belép, kezét nyújt társainak, s ha mulatozás közben csak egy percre is távozik, az szomszédjában ülőkkel kezét szorít s ugyanezt teszi visszajövetelkor is. Az enivalót az asszony nép hozza hazulról, az innivaló azonban a közösből kerül. Ezek az összejövetelek a halásznóták igazi termőhelyei;⁷⁶ közben a kulcsos csendesen, a legénység élénken bokázik, hol az egyik, hol a másik magosra ugrik s nagy erővel összecsapja a levegőben két lábát: ez a halászverbunk“.⁷⁷ Itt élnek a halászlegendák is, amelyekről azonban, sajnos, csak értesüléseink vannak, hiányosan feljegyzett szövegekkel.⁷⁸ S vé-

gül itt lehetne nyugodtan nyomozni a munka közben használt halászejnyelv után is. Igazi ünnepük azonban május 16-án, nepomuki szent János napján van. „Vácon és a Duna parti községekben mindenütt nagy fényvel, tűzijátékokkal, lámpionos felvonulással, a hajók, csónakok és malmok kivilágításával ünneplik a halászok, molnárok, hajósok s általában a vízhez kötött foglalkozásúak védőszentjük napját.⁷⁹ „Deszkákat s rajtuk meggyújtott gyertyákat eresztenek le a Dunán.“⁸⁰ Baján „a vízenjárók pátrónusát, nepomuki szent János szobrát feldíszített csónakra teszik és este fényes kivilágítás és bandaszó mellett végig viszik a vízen, majd köszöntöket mondva, visszaviszik a kápolnába; ez a szent János-eresztés“.⁸¹ A Duna-Tisza vízének és a Balatonnak halásznépe azonban nem szent Jánost tartja védőszentjének s nem május 16-án üli a halászünnepet, hanem június 29-én, Péter halász-apostol napján. Dunaszekesén már 28-án este megkezdik az előkészületeket az emléknep megtartására. „Behúzódnak a hálók és a varsák s a halászok kivártatják a legnagyobb pontyot, amelyet aznap hálójukba hozott a halászszerencse. Feleségeik és leányaik virágot szednek a mezőkön és kimennek a Duna partra. A férfiakkal együtt megkezdődik a legalább ötkilós ponty feldíszítése. Először pálinkával elkábítják, majd virágfűzért kötnek a kopolyúira, uszályait is feldíszítik hosszú virágfűzerekkel. A halat aztán rúdra kötik és megindulnak szent Péter napjának feldíszítésére. Este mindenki ünnepelőbe öltözködve kinn ül a tornácok alatt vagy az udvaron. Az asztalon kalács, bor, pipatórium, mellette szitára téve a vágott szüzdohány. Kívülről hallatszának a halászok léptei, elől a legöregebb halász, megáll a kapuban, megkérdi, szabad-e Péter-Pált köszönteni. A gazda betessékeli a menetet, megkínálja őket borral, dohánnyal, kaláccsal, azután jó haljárást kíván a jövő esztendőre, egészséget, jó jeget a Dunára. Így folyik ez házról-házra, késő éjjelig, amíg valamennyi vevőjüket végigköszöntötték a halászok. Az ünnepség másnap folytatódik. Most a halászok vendégei a felköszöntöttek. Dél előtt valamennyien elmennek a nagymisére, délben nagy lakoma van a Duna parton. Az ebéd ősi magyar étel: halpaprikás és túrócsusza“...⁸²

Mire kell tehát a gyűjtésben figyelemmel lennünk?

Miféle vízilakókat ismernek (víziember, vízínő, vízileány, széplányok, élány, sellő, vízimérnök, zöldember, vízibika, vízimanó, vízihüvölvény, süvöltő, vízisárkány, tarajos vitéz, víztűz), milyen a lakásuk, életmódjuk, mit tudnak a vízbe sülyedt

városokról és palotákról, kincsekről és harangokról, mit mesélnek a vándorlápok eredetéről: ezek volnának elsősorban azok a kérdések, amelyekre a magyar folklóre érdeklődéssel kérné vízmenti olvasóinak kutatásait. Aztán: hogyan akarják biztosítani az eredményes halászatot (pl. bizonyos napon folyóveréssel, harangkötélnak a hálóba fűzésével, stb.), milyen szerepük van a halaknak időjósításukban, csillag-babonáik, miket jósolnak a halak s bizonyos fajta halak bőségéből, milyen betegségek ellen jó a hál és hogyan elkészítve, mely napokon nem szabad halászni és miért, az efélék volnának másodsorban kutatandók. Milyen szokások közt folyik le a halászati jog bérbeadása, milyen ünnepélyt, lakomát tartanak ilyenkor? Péter-Pál napi s más alkalmi ünnepségek, lakozásuk, a „hal-koszorú” készítése és meghordozása, a vivők mondókái. A hasítótanyák élete, játékaik, dalaik, találókérdéseik, Krisztus- és Péter-legendáik, meséik, mondáik, szólásaik és káromkodásaik. Ezek azok a kérdések, amelyekre lapunk olvasóinak feleletét kérnők.

⁵² Calendarium oeconomicum perpetuum, Kassa, 1720:5. — ⁵³ Uo. — ⁵⁴ Uo. — ⁵⁵ Göcsej, Ethn. 6:326. — ⁵⁶ Szeged, Ethn. 21:83. — ⁵⁷ Herman 453. — ⁵⁸ Göcsej, Ethn. 6:326. Gönczi 238. — ⁵⁹ Uo. — ⁶⁰ Bezdán, Ethn. 10:308. — ⁶¹ Csallóköz, Magyarország, 1928. aug. 3. — ⁶² Bács vm. mon. 340. — ⁶³ MNy. 10:380. — ⁶⁴ Ethn. 21:152. — ⁶⁵ Beythe: FivK. 128. — ⁶⁶ 1650-ből, Nyr. 34:510. — ⁶⁷ Gömör m., Ethn. 7:287. — ⁶⁸ Apáczai Csere: Enc. 219. — ⁶⁹ Kalotaszeg, Ethn. 3:54. — ⁷⁰ Bács m., Ethn. 7:179. — ⁷¹ Alsóbaranya, Ethn. 37:179. — ⁷² Herman 454. — ⁷³ Nagy: Magyarország képekben 2:245. Herman 503. — ⁷⁴ Saiát feljegyzésem. — ⁷⁵ Herman 478., 483. — ⁷⁶ Uo. 420., 430., 451., 452., 508. — ⁷⁷ Uo. 430. — ⁷⁸ Uo. 452. — ⁷⁹ Pesti Hirlap 1931. máj. 19. sz. 11. l. — ⁸⁰ Ipolyi 1:287. — ⁸¹ Nyr. 31:108. — ⁸² Uj Nemzedék 1930. júl. 2.

Szendrey Zsigmond.

TÁRSADALOMRAJZ.

A makói tanyarendszer. (III.)

V.

Az értékelő vizsgálódás nemcsak azért fontos, mert ezzel lesz teljes a kép, amit a tanyáról alkothatunk s ezzel nyernek súlyt az egyes jelenségek, hanem azért is, mert tanyapolitika csak kellően megalapozott értéktanra építhető.

Ha gazdasági jelenségnek fogjuk fel a tanyát, az értékelés első szempontjaként a gazdasági kínálkozik. Ez is azonban kétfelé válik: egyrészt termelésről, másrészt fogyasztásról lehet szó. A termelés és fogyasztás feltételezvéen egymást, ha csak a termelést tartjuk is gazdaságilag lényegesnek, feltételét, a fogyasztást is vizsgálni kell.